

Noțiuni vechi referitoare la starea socială și fiscalitate în Țara Românească folosite în documentele din secolele XV - XIX

Mihai Chiriță

1. Slobozie. Privilegiu sau imunitate de care se bucurau locuitorii unor sate în trecut de a nu plăti bir. Slobozenia se acorda de către domnie pe timp limitat (de câțiva ani). Slobozile se înființau numai cu poruncă domnească și puteau fi alcătuite atât din pământeni cât și din străini veniți de peste graniță. Acești locuitori erau țărani lipsiți de pământ , aserviți după aceia ai stăpânului de moșie pe care se așezau și trebuiau să-i muncească pământul și cunoscuți sub denumirea de iobagi sau șerbi (în documentele scrise ale Țării Românești sunt numiți rumâni sau vecini , iar în cele ale Moldovei numai vecini).

Birarii domnești nu aveau voie să intre în satele slobode. În ultima parte a existenței lor, sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX , slobozile erau administrate de ispravnici , zapcii și pârcălabi ai ungurenilor precum și isprăvnicate și plăși ale străinilor.

La început, slobozile s-au acordat cu precădere mănăstirilor nou înființate, iar mai apoi boierilor pentru „dreaptă și credincioasă slujbă”. În *Notițe despre slobozii* (1888), istoricul V.A.Urechia este de părere că slobozile – sistem de împoporare a țării – erau colonizări mai vechi, tot atât de vechi cât și existența românilor din Dacia. Drept cauză , el nu le atribuie atât depopularea țării prin invazii și războaie, cât mai ales “descălicărilor” din alte sate existente, fiindcă – spune el – “niciodată” țările române nu au fost de ajuns populate”, vrând să se refere , cu siguranță, la bogăția și capacitatea lor nelimitată de a hrăni populația. Tot el atribuie și denumirea de poslușnici locuitorilor primelor slobozii mănăstirești. Locuitorii slobozilor primeau din partea stăpânirii un act de identitate, cu pecete roșie, denumit pecetluit, pentru ca nu cumva birnicii satelor să se dea drept slobozeni.

Sloboziile sunt specifice Țării Românești și Moldovei fiind necunoscute în Transilvania.

2.Ocină, ohabă și dedină . Ocină are semnificația de proprietate , moșie. Domnul Țării Românești dăruia ocine mănăstirilor și boierilor : „de ohabă și dedină” , adică cu drept de moștenire (ohabă) și cu caracter de danie (dedină).

3.Sat sau seliște , târg , oraș și politie. Evul mediu timpuriu a cunoscut ca localități numai sate și târguri (vechile orașe și municipii dispăruseră). În Evul mediu târziu, după întemeierea principatelor românești, unele târguri s-au dezvoltat , devenind orașe și în același timp reședințe de județe. În secolul XVIII, Bucureștiul a luat o dezvoltare deosebită , numindu-se politie (un fel de municipiu).

La origine , satele aveau un număr redus de locuitori : cele mari – în jur de 20 de familii, iar cele mici, în jur de 5, adică numai câteva neamuri. În secolul XVIII, localitățile mari aveau circa 100 de familii, iar în primele decenii ale secolului XIX (recensămintele din 1831 și 1838) satele aveau 200-300 de familii, târgurile și orașele între 400-800 de familii, în timp ce politia Bucureștilor avea cca. 10000 familii, orașele fiind împărțite în vopsele (sau culori) și mahalale.

Datorită conviețuirii românilor cu slavii și apoi folosirii limbii slavone de către cancelaria domnească , satul (lat. *fossatum*) s-a mai numit în trecut și seliște (slavonă *sele*). Cuvântul „târg” este de origine slavă, oraș de origine maghiară, iar politie de origine greacă. Greșit se interpretează că „seliște” ar însemna „vatră părăsită”, iar sat – vatră , inclusiv locuitorii (în trecut , satele sau seliștele se părăseau în mod frecvent , prin fuga locuitorilor , rămânând numai vetrele pustii).

4.Boieri și mazili (neamuri). Chiar dacă ar trebui să dăm crezare unor istorici, ca N. Bănescu – spre exemplu, că în timpul Țaratelor bulgare, perioadă de conviețuire a slavilor cu românii, când primii erau boieri iar ultimii „rumâni”, adică șerbii acestora, documentele scrise ale Țării Românești confirmă primenirea continuă a clasei boierești de la noi prin acordare de ranguri unor oșteni de țară care se distingeau în lupte. Au fost distinși cu ranguri boierești și unii străini (cazul Cantacuzinilor și

Ghiculeștilor, refugiați după căderea Constantinopolului).

După o clasificare din secolul XVIII, boierii erau împărțiți în trei clase : *Clasa I* (12 ranguri) : marele ban, marele vornic al Țării de Sus, marele vornic al Țării de Jos, marele spătar, marele logofăt, marele visitier, marele postelnic, marele clucer, marele paharnic, marele stolnic, marele comis ; *Clasa II* (10 ranguri): marele serdar , aga, marele medelnicer, marele sluger, marele pitar, marele armaș, marele portar, marele șătrar, marele vornic de Târgoviște, marele clucer de Arie ; *Ispravnici* : 1 sau 2 de județ; *Clasa III* : mici slujbași (slujitori), ca de exemplu al 2-lea logofăt, etc; zapcii (darabani, aprozi, vătăfi, zapcii).

(După „*Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*”, par général Fr.Gh. de Bauer, 1778)

După o clasificare mai recentă, dregătorii erau : A. Dregătorii mari (banul – cârmuitorul Olteniei, vornicul, logofătul, visitierul, spătarul, paharnicul, comisul, postelnicul), B. Dregători de rangul 2 și 3 (de exemplu vtori postelnic, treti visitiernic, etc. apoi veneau subalternii acestora : păhărniceii, postelniceii, stolniceii, spătăreii, etc.) ; C. Dregătorii de rang mai mic (armaș, cămăraș, clucer, sluger, șertar). În secolul XVI, a apărut și aga, ca șef al poliției capitalei și curții domnești (C.C.Giurescu).

Până la reforma lui Constantin Mavrocordat (1746), mazilii se numeau boieri scoși din funcție ; de aici și expresia de „mazilire” sau „mazilit” folosită în secolul XVIII pentru domnitorii detronați din ordinul sultanului ; după Reformă, mazili sau „neamuri”s-au numit boieri de neam fără funcții (urmași ai unor boieri de rang). Mazilii (mazili sau neamuri) erau scutiți de dare.

(După *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, de banul Mihail Cantacuzino).

5.Moșneni (moșteni) sau răzeși. Țărani liberi, proprietari de pământ, rămași de pe vremea obștilor medievale, urmași ai vechilor juzi sau judeci și cneji. În Țara Românească, s-au numit moșneni sau moșteni, dar în documentele scrise nu odată au fost amintiți și ca cneji, boieri de țară, boiernași sau chiar megiași, în Moldova – răzeși (în secolele XVIII-XIX, termenul a pătruns și în Țara Românească : răzași).

În secolele XVI și XVII, au fost supuși la biruri grele, ceea ce i-a

obligat să-și vândă „funiile” de moșie și să se „rumânească” sau să se vecinească, adică să devină rumâni sau vecini ; uneori, au fost rumâniți cu sila (de exemplu , sub domnia lui Mihai Viteazul de către domn și boierii Buzești). La începutul secolului XIX, numărul lor era redus , iar după împrumutarea clăcașilor la 1864 , calitatea de moșnean a căzut în desuetudine, moșnenii și clăcașii contopindu-se într-o singură pătură țărănească.

Numele de moșnean vine de la „moș” (bunic), de unde moșie și moștenire. În ceea ce privește moșiile domnești, mănăstirești sau boierești, ele nu-și luau numele de la numele stăpânului, ci de la cel al satelor de rumâni care se aflau pe ele.

6. Iobagi sau șerbi, rumâni sau vecini. Țărani lipsiți de pământ și dependenți de stăpânii de moșii. În raport cu țăranii liberi, proprietari de pământ, adică moșnenii sau răzeșii, ei erau privilegiați în sensul că nu sub toate domniile au fost supuși la dare, ci numai în cazuri excepționale, fiind ocrotiți de proprii lor stăpâni. În Moldova, se numeau vecini, iar documentele scrise ale Țării Românești îi numesc, deopotrivă, rumâni sau vecini. Unii istorici, ca N.Bănescu, sunt de părere că numele de rumân a fost dat iobagilor din Țara Românească de către bulgari, atunci când aceștia și-au extins țaratul al II-lea până la Carpați găsindu-i pe români ca șerbi ai slavilor deveniți boieri, punct de vedere împărtășit și de C.C.Giurescu . La rândul său, Dimitrie Cantemir explică introducerea cuvântului vecin pentru cel de iobag (șerb) în Moldova, prin aducerea de locuitori în Țara de Sus din Țările „vecine”, de către armatele moldovenești învingătoare. Ideea aceasta concordă cu cele ce se petreceau în Țara Românească, unde documentele scrise desemnează ca vecini sau megieși, în special în zapisele moșnenești, pe locuitorii satelor „vecine”, de obicei sate de iobagi.

Rumânia sau vecinia a fost desființată în 1746 și 1749 de către domnitorul Constantin Mavrocordat, în locul ei introducându-se claca ; cu această ocazie rumânii sau vecinii au fost dați la bir cu țara ; cu toate acestea, rămași clăcași ai stăpânilor și ocrotiți pe mai departe de aceștia, ei aveau vite multe și trăiau mai bine decât țăranii liberi.

7. Poslușnicii și scutelnicii . Poslușnicii apar încă în primele

documente scrise ale Țării Românești, fiind locuitori dați de domnie în slujba mănăstirilor, mai apoi și a boierilor, stăpâni de moșii. Ei se confundau cu țăranii aserviți și erau scutiți de obligațiile fiscale față de domnie. Însuși cuvântul înseamnă supus (cel care ascultă).

Scutelnicii sau oamenii de scuteală cum se mai numeau au apărut odată cu desființarea rumâniei în 1746 (Constantin Mavrocordat). Ei au fost dați în slujba boierilor drept compensație pentru pierderea rumânilor, la desființarea rumâniei. După rang, boierii primeau un anumit număr de scutelnici, începând cu marele ban – 50 și terminând cu ultimul rang – 2. Boierii își alegeau scutelnicii dintre frunțașii satelor.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, poslușnicii și scutelnicii alcătuiau jumătate din populația țării, iar în primele decenii ale secolului al XIX-lea, la sate, numărul birnicilor era egal cu cel al scutelnicilor (în timpul domniei lui Ioan Caragea, însă, numărul acestora din urmă fusese simțitor redus). Scutelnicii serveau boierilor ca : dârvari, răcari, porcari, cârciumari, pescari, ciobani, etc. Uneori, ei plăteau stăpânului o dare anuală pentru a nu mai presta servicii. Ei primeau din partea stăpânirii un „pecetluit”, pentru a fi identificați, actul cuprinzând și semnele individuale (culoarea ochilor, sprâncenelor, mustăților, obrazului, etc). În aceleași decenii (secolul XIX), se remarcă și o degradare a vechiului termen de poslușnic, el confundându-se cu cel de servitor (om de serviciu).

8. Slujitori. După desființarea oastei mari în secolul XVI, în decursul timpului pentru paza domnului și menținerea ordinii interne, în Țara Românească întâlnim oșteni sau slujitori cum se mai numeau aceștia, ca : darabani, dorobanți sau pedestrași, având comandant un agă; lipcani și călărași, având comandant un postelnic; cazaci, având comandant un polcovnic; armășei și pușcași, destinați pazei închisorilor; vânători, având comandant un căpitan; lefegii, aprozi, delii, zapcii, panduri, roșii, stolnici, spătărei, agiași, șătrărei, cămărășei, sărăței, scutelnici (fără leafă, pe scuteală), iar pentru paza domnului – seimeni, recrutați dintre străini.

Organizați pe sate, de la acești slujitori au rămas până astăzi denumiri de localități, precum : Rușii de Vede (Roșiorii de Vede) (Teleorman), Spătărei, (Teleorman), Sărăței (Prahova), Aprozi (Ilfov),

Comișani (Dâmbovița), ș.a. Prin reformele sale de la 1746 și 1749, Constantin Mavrocordat a desființat slujitorii fără leafă, a împruținat căpeteniile și a eliberat rumânii (vecinii), transformându-i în clăcași și trecându-i pe toți la bir. În prima jumătate a secolului XIX prin slujitori se înțelegeau de obicei dorobanții destinați asigurării ordinii interne.

9. Bir și cislă . Dare sau dajdie. Birul consta din plata în bani către domnie, în timp ce darea sau dajdia consta din contribuția cu cote din produse (cereale, miere, ceară, vin, animale, etc.), sub formă de dijmă (zeciuială). Uneori, în documente ca și în vorbirea curentă, noțiunile se confundau , prin dare sau dajdie înțelegându-se și bir. În general, birul contribuia la acoperirea plății haraciului datorat Porții Otomane ; de aceea în cazul sloboziilor , locuitorii acestora erau scutiți de dăjdii și podvodă (corvodă), dar nu și de bir.

Cisla era sistemul de strângere a birului și a dăjdiilor. În principiu, Visiteria stabilea cuantumul pe sate, cu ajutorul boierilor ; la rândul lor, pârcălabii cisluiu satele, adică repartizau sumele și cotele din produse , pe locuitori , nominal și după posibilitățile fiecăruia. În decursul timpului , contribuabilii s-au numit birnici, dajnici, cislași sau ludași (v. **Lude**).

10. Lude . Ca sistem fiscal, ludele sunt o formă evoluată a vechii cisle (vezi bir și cislă). A fost introdus în anul 1775 sub domnia lui Alexandru Ipsilanti, iar în decurs de 56 de ani (1775-1831) cât a fost aplicat de Visiterie a avut o evoluție destul de rapidă, fiind cunoscute cel puțin șase „așezăminte” (1775, 1784, 1792, 1796, 1803, 1819). Constituia unitatea de măsură cu care se încărcau satele la plata birului. La 1811 era definit în mod oficial ca fiind „o adunare de două sau trei familii”, cu specificarea: „Un tată de familie împreună cu familia lui era lude când avea stare bună , adică boi , vaci, oi, vie și alt coprins ; iar când nu era în această stare , ci mai săracă, atunci mai multe familii – două sa trei – alcătuiau lude. Iar o familie singură , cât de mult cuprins ar fi avut , nu se socotea mai mult decât un lude.”

Reforma cea mai importantă au suferit-o în anul 1819, când Visiteria stabilit așezăminte pentru fiecare județ în parte , iar în cazul unor județe chiar pe plășii , pentru „buna cumpănire a satelor birnicilor lăcuiitori, închipindu-se și alcătuiindu-să după starea și prilejul fieșcăruia”.

Astfel, în cazul județului Romanați la „plășile dă la vale” au fost socotiți într-un lude 3 familii „frunte” sau 6 familii „mijloc” sau 8 familii „coadă”, iar la celelalte plăși au fost socotiți într-un lude 5 familii „frunte” sau 8 familii „mijloc” sau 10 familii „coadă”. În cazul județului Dolj pentru plășile de vale s-a stabilit : „cei de frunte câte 3 pe lude , cei de mijloc câte 5 și de coadă câte 7...”, iar la plășile de deal , câte 4,6 respectiv 8, pe lude.

În 1831, ludele a fost desființat fiind înlocuit cu capitația (Regulamentul Organic). În unele cazuri, lude avea și semnificația de oameni.

11. Frunte, mijloc și coadă (frunta și mijlocași și codași) .

După starea socială, mai bine zis după posibilitățile de lucrare pământului, birnicii din Țara Românească erau împărțiți în trei categorii : frunte, mijloc și coadă. La baza criteriului de stabilire a categoriei stătea numărul de boi de arătură. Introducerea ludelui ca sistem fiscal arată că unitatea de percepere a birului era alcătuită dintr-un anumit număr de fruntași, mijlocași sau codași, ca – spre exemplu , cazul județului Romanați , aplicat ulterior și județului Dolj , unde ludele era alcătuit din 3 fruntași , 5 mijlocași sau 7 codași. Chiar dacă ludele a fost desființat în 1831 (Regulamentul Organic), aceste categorii au mai dăinuit până la Reforma agrară din 1864, când se constată că foștii clăcași, emancipați cu un an mai înainte, dispuneau de câte 4 boi – fruntașii, de câte 2 boi – mijlocașii și nici unul – codașii, primind loturi corespunzătoare de pământ de hrană : 11,7 sau 4 pogoane . Ulterior, la împrumăturile din 1878 (însurățeeii), 1892 (satele noi – sate model) și 1897 (Pățimea), vechiul criteriu de clasificare a plugarilor a fost abolit , iar în locul lui a fost adoptat un altul, mai echitabil și anume stabilirea lotului de 5 ha ca necesar pentru hrana unei familii, aplicat și la reforma agrară din 1921.

Un exemplu de împărțire a birnicilor satelor pe categorii – frunte, mijloc și coadă – îl oferă Catagrafia birnicilor de la 1808 pentru județul Dolj. Este exagerată părerea că în trecutul mai îndepărtat fruntașii ar fi dispus de 12 boi, mijlocașii de 8, iar codașii de 4.

12. Pământeni și străini . Locuitorii de baștină ai țării se numeau pământeni, iar cei veniți de peste graniță, străini. După o ședere mai îndelungată, străinii erau „împământeniți”, având aceleași drepturi și

obligații cu locuitorii vechi. Cum în trecut nu se ținea seama de neam sau de naționalitate cum i s-a spus mai târziu, locuitorii nu puteau fi identificați ca neam decât decât după graiul ce-l vorbeau sau, uneori, după poreclă. Nici religia nu putea constitui un criteriu în stabilirea neamului deoarece de aceeași credință puteau fi diferite popoare; spre exemplu, ortodocșii puteau fi greci, sârbi, bulgari, români, ruși, ruși, ucrainieni.

Locuitorii veniți din afara graniței erau porecliți Sârbu, Grecu, Arbănașu, Ungureanu sau Moldoveanu, după cum veneau de peste Dunăre, din Grecia sau Macedonia, Albania, Țara Ungurească sau Moldova. De neam, însă, ei puteau fi și români. Și astăzi, la noi, cei veniți din alt sat sunt numiți străini sau strănași, deși sunt români. În același timp, ei primesc și o poreclă corespunzătoare satului din care sunt originari: Băileșteanu (din Băilești), Pleniceanu (din Plenița), Berceanu (din Bârca), Săceanu (din Seaca).

13. Neam (naționalitate), protecție (cetățenie) .În trecut, noțiunea de „neam” era legată mai degrabă de locul de baștină, decât de legătura de sânge; de aceea, neamul se atribuia oamenilor după numele țării de unde proveneau sau, mai rar după religie. De-abia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea începe să se contureze noțiunea de neam ca legătură de sânge; ulterior, ea se va numi "naționalitate".

Noțiunea de protecție este târzie, ea apărând în țările române, în timpul războaielor ruso-austro-turce, când puterile ocupante au căutat să-și apere „sudiții”(supușii proprii), prin înființare de consulate pe teritoriul țării noastre. Aceștia se stabiliseră vremelnice, ca : negustori, meseriași, profesori, ingineri, medici, avocați, etc. ; ulterior, mulți dintre ei au fost împământeniți. Cu timpul, protecția va deveni cetățenie.

14. Familie și gospodărie. Curte și casă. În catagrafiile din prima jumătate a secolului trecut două noțiuni apar ca predominante : capii de familie și familia. În cazul unor oameni mai înstăriți, ca boieri, negustori și meseriași, apare și noțiunea de curte sau casă, în sensul de gospodărie. În mediul rural, gospodăria cuprindea – în general – un neam întreg (părinți, copii și bunici), fiind alcătuită – uneori – din câteva familii (2-3), în timp ce la oraș gospodăria cuprindea pe lângă familia

stăpânului și familii de slugi, robi, calfe și ucenici. Relevante în acest sens sunt familiile din orașele mari, ca Buceurești și Craiova, unde numărul membrilor unei familii atingea cifra de 20-30. Cum la data aceea, noțiunea de gospodărie nu era utilizată, în cazul recensământului din 1838 („Obștea catagrafie”), prin familie, care constituia titlul coloanei respective, trebuie să înțelegem gospodărie. De altfel, primele recensăminte științifice de la noi au avut ca obiect gospodăria (1859, 1899, 1912, 1930, 1941 și 1948); de abia recensămintele ulterioare au luat drept bază familia (1956, 1966 și 1977).

15. Numărul mediu al membrilor unei familii și creșterea numerică a acestor familii în decurs de șase generații (1832-1981). Statistica stării civile a satului Bistreț-Dolj pentru perioada 1831-1838, când s-au efectuat primele două recensăminte ale populației, arată că numărul membrilor unei familii (părinți și copii) era de 4. După efectuarea primelor recensăminte științifice efectuate în Țara Românească în anii 1859, 1899, 1912 și 1930, cifra rezultată a fost de 5. Diferența poate fi explicată prin aceea că, în timp ce în prima jumătate a secolului trecut mortalitatea a fost relativ mare datorită epidemiilor, în cea de-a doua jumătate a aceluieși secol și primele decenii ale veacului al XX-lea, ea a scăzut simțitor.

În cazul statisticii aceluiași sat pentru o perioadă de un secol și jumătate (1832-1981), se constată că numărul familiilor rezultate dintr-una singură este de 10. În cazul țigarilor, cifra trebuie mărită.

16. Împărțirea administrativă a Țării Românești (județe și căpităanii; plăși și ocoale, plaiuri de munte.). De la început, Principatul Țării Românești (Ungro-Valahia) a fost subîmpărțit în județe. Unele dintre ele au dispărut încă din secolul XV (județul de Baltă, Jaleș, Motru, Gilort din Oltenia, precum și județul Pădureț din Muntenia). Cu timpul, au dăinuit 17 județe, dintre care 5 în Oltenia (Mehedinți, Jiul de Sus sau Gorj, Jiul de Jos sau Dolj, Romanați și Vâlcea) și 12 în Muntenia (Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Saac sau Săcuieni, Buzău, Râmnicu Sărat sau Slam Râmnic, Olt, Teleorman, Vlașca, Ilfov și Ialomița). Județul Brăila a fost înființat după pacea de la Adrianopol din 1829, în urma desființării raialei turcești, Țara Românească rămânând

însă tot cu 17 județe, județul Șaac fiind desființat și atribuit județelor vecine Prahova și Buzău.

La rândul lor, județele au fost subîmpărțite în căpităniile conduse de căpitani, însăși fiind conduse de câte un căpităn de județ. În secolul al XVIII-lea, odată cu introducerea „Reformei” de către Constantin Mavrocordat, s-a reformat și administrația în Țara Românească, în sensul că fiecare județ era condus de câte doi ispravnici, dispărând căpităniile și odată cu ei puterea și autonomia locală. De asemenea, apar plășile în județele de șes conduse de zapcii, plaiurile de munte fiind conduse de vătafii de plai (până atunci, plaiurile fuseseră conduse de căpitani de plai). Plășile din care făceau parte reședințele de județ se numeau, uneori și ocoale (ocolul târgului). Din punct de vedere geografic, caracteristica județelor era aceea că se întindeau de-a lungul văilor râurilor, de unde și numele unora dintre ele : Jiul de Sus, Jiul de Jos, Argeș, Ialomița, Prahova, Buzău; excepție făcea județul Olt, care era situat pe malul stâng al Oltului , făcând parte din Muntenia. Plășile se distingeau prin aceea că în județele de șes existau câte trei, începând de la Dunăre și până la zona de deal, de unde și denumirile lor: Balta, Câmpul și Dumbrava (în Oltenia); în alte cazuri (în Muntenia), denumirea primelor două era Marginea și Plasa de Mijloc, cea de-a treia fiind de obicei un ocol.

În trecut, Țara Românească – pe lângă Țara de Sus și Țara de Jos, mai puțin cunoscute – a cunoscut și o altă împărțire și anume Banatul Olteniei (devenit Banatul Craiovei după mutarea reședinței de la Strehăia la Craiova), care s-a bucurat și de o oarecare autonomie politică, alături de partea de dincoace de Olt, care nu se știe când și cum a fost denumită și Muntenia (documentele scrise vorbesc de locuitorii de dincoace și de cei de dincolo de Olt, de unde și denumirile de Valahia mare – Muntenia și Valahia Mică – Oltenia). În 1864, plășile au cunoscut o nouă împărțire: comunele, care substituiau vechile sate.

17. Muntenia . Pentru mine, cel puțin, numele de Muntenia apare neelucidat în istoria României. Nicăieri nu se spune când și cum a luat naștere acest nume. În toate documentele istorice se pomenește de Ungro-Valahia sau Țara Românească, dar niciodată nu o identifică pe aceasta cu Muntenia. Un lucru pare evident și anume că separarea Țării

Românești în două provincii – Muntenia și Oltenia – s-a produs după anexarea acesteia din urmă de către austrieci (1718-1839), când au numit-o Valahia Mică (sau austriacă) și după care, în mod firesc, partea rămasă sub suzeranitate turcească, prin asemănare s-a numit Valahia Mare (sau turcească). Noua denumire de Muntenia s-a popularizat, dar nu și oficializat, de-abia după Unire. Ca și curiozitate, uneori, apare în documentele scrise Muntenia Mare, dar nu și Muntenia Mică (pentru Oltenia, se înțelege)

18. Conducerea administrativă în Țara Românească. (căpitani de Județ, de plai și de poteră; ispravnici, zapcii și pârcălabi). În trecut, județele erau conduse de căpitani, bucurându-se de putere și autonomie administrativă, rangul lor echivalând cu cel al marilor boieri. Căpitani de județ aveau în subordine căpitani de margine la Dunăre și căpitani de plai la munte. Reforma lui Constantin Mavrocordat a desființat căpităniile, iar locul căpitanului de județ a fost luat de câte doi ispravnici, în scopul centralizării puterii în mâna domnului și a desființării autonomiei locale. Conducerea județului a luat denumirea de Isprăvnicat. Același lucru și în același scop s-a întâmplat și cu banul Craiovei, cel mai înalt rang boieresc, care a fost adus la București pe lângă domnie, iar la Craiova s-au instalat doi caimacami, loctiitori ai domnului. Cu această ocazie, a fost desființată și marea căpitănie de margine de la Cerneți, care preluase locul vechiului Banat al Severinului. În general, micile căpităni ale județelor – aveau un număr de o mie locuitori. În viitor, căpitani vor deține numai un rol polițienesc, fiind numiți șefi de poteră destinate combaterii și exterminării hoților, căpitani de poștă (sau poștalion) sau căpitani de port la înființarea căpităniilor de port în secolul XIX.

După reformă, plășile au fost conduse de zapcii, iar satele de pârcălabi ca și până atunci. În perioada Regulamentului Organic (1831-1856), conducerea județului s-a numit Ocârmuire, iar cea a plășii Subocârmuire, fiind conduse de ocârmuitori, respectiv subocârmuitori.

Începând cu 1864, județele au fost conduse de prefecți, plășile de subprefecți, iar satele de primari. Uneori, plășile s-au mai numit și preturi. Puterea locală devenise și putere judecătorească.

19. Reforma administrativă, financiară și socială a lui Constantin Mavrocordat. A adus mari prefaceri în Țara Românească și Moldova, fiind introdusă în anii 1746 și 1749 (desființarea rumâniei sau veciniei). Contemporanii și urmașii lor imediați nu au privit-o cu ochi buni, găsindu-i toate relele posibile: trecerea tuturor categoriilor de locuitori la bir, inclusiv țărani aserviți stăpânilor de moșii, chipurile eliberați de data aceasta, dar supuși unei clăci împovărătoare și abuzive, precum și puținii oșteni care mai rămăseseră după desființarea oastei celei mari în secolul XVI pentru menținerea ordinii, descoperind granițele și țara în fața pazvangiilor de peste Dunăre și a hoților din interior; centralizarea puterii și administrației, prin anihilarea sau desființarea celei locale. Unele scrieri de epocă (cronici) vorbesc și de favorizarea și privilegierea boierimii și a clerului, în detrimentul țărănimii. Istoricii moderni i-au reliefat meritele inovatoare, în special cele cu caracter social, cum a fost desființarea rumâniei, corespunzătoare umanismului și iluminismului european al secolului al XVIII-lea. Dintre contemporani, cel care a elogiat „Reforma” a fost banul Mihail Cantacuzino, în *„Istoria politică și geografică a Țării Românești”* (1774): „Țara a intrat în bună orânduială și mergea spre sporire și se aduna într-înșea locuitori de peste Dunăre și din Ungaria”.

20. Cordon sanitar, carantină, pichete (pichetași, cordonași sau potecași, grăniceri). După pacea de la Adrianopol (1829), rușii au desființat raialele de la Brăila, Giurgiu și Turnu, i-au izgonit pe turci de peste Dunăre, eliberând malul stâng al fluviului și fixând ca graniță talvegul, adică firul navigabil al apei (Passarowitz în 1718), austriecii se păcăliseră, în sensul că în tratat că nu s-a stipulat în mod expres granița, ceea ce le-a adus grave prejudicii diplomatice și militare în timpul anexării Olteniei (1718-1739), deoarece turcii considerau malul stâng al Dunării drept frontieră, ca și până atunci.

În același timp, pentru a se pune stavilă epidemiilor de ciumă care veneau de peste Dunăre, au instituit un cordon sanitar de-a lungul ei, de la Vârciorova și până la Brăila, prin înființare de carantine în anumite puncte – de exemplu, la Calafat și Bechet, în cazul județului Dolj - ,

precum și de pichete de strajă din 5 în 5 km. Era pentru prima oară când Dunărea nu se mai putea trece în voie de pe un mal pe celălalt. Atât mărfurile cât și călătorii erau supuși rigorilor carantinei timp de două săptămâni. Paza pichetelor se făcea cu săptămâna de echipe de câte șase locuitori dați de satele de margine, denumite sate pichetașe, conduse de către un militar dat de noua oaste pământească. Noii paznici ai graniței se numeau pichetași sau cordonași, iar în plaiurile de munte, potecași (de partea lor, austriecii intuiseră un cordon sanitar de-a lungul Carpaților). În 1852, pichetașii au fost înlocuiți cu grăniceri în uniformă, dați de satele mărginașe. După răscoala grănicerilor din 1866, aceștia au fost recrutați după sistemul general al țării, renunțându-se la contribuția satelor de margine.

După instituirea cordonului sanitar, mai precis în anii 1842-1844, de-a lungul Dunării s-a înființat o ramură nouă a poștalionului, care deservea carantinele și pichetele. Ca o curiozitate, localitatea Bechet, nou înființată la Vadul Ciobanului de la Gura Jiului, își trage numele de la cuvântul rusec „pichet”; în plus, s-a păstrat până în zilele noastre denumirea de „cardon” pentru pichet, datorită pronunțării rusești a cuvântului cordon.

21.Șervi, șerbi. Sârbă și sărbătoare . Filologic, noțiunile, în succesiunea și asemănarea lor, rămân neclare. Șerb, ca supus medieval sau rob cum i se mai spunea, se admite că vine de la cuvântul latin *sevus*. Necunoașterea, dar asemănarea cu explicația dată originii cuvântului „rumân”, ne face să credem că și „sârb”, popor subjugat de bulgari, dar care i-a asimilat pe ultimii își găsește o explicație asemănătoare. Încurcătura provine de acolo ca „sârbă” care aduce a sărbătoare, - de unde, probabil, și sîmbră („Sâmbra oilor”) – are asemănare cu cuvântul „sârb”, din care ar deriva. Cândva, un profesor de muzică – Zorello Petrovici – se indigna la ideea că „sârbă” ar fi joc românesc, fiindcă prin ritmul ei vioi ea nu concordă cu firea românului. Acestuia îi atribuia drept caracteristică „hora”, joc lent și potrivit unui popor pașnic de întotdeauna. Chestiunea rămâne deschisă studiului și cercetării.

22. Ungureni și sârbi. Se știe că în Evul mediu porecla se atribuia locuitorilor după țara de unde veneau și nu după limba pe care o vorbeau, adică după neam. Altfel, cei din Țara Ungurească sau Ardeal (Transilvania) se numeau ungureni sau ardeleni, chiar. Cum însă la noi au imigrat prea puțin unguri, sași sau secui, prin „ungureni” se înțelegeau românii care „veneau cu oile la vărat sau iernat în Țara Românească. De aici, și confundarea noțiunii de ungurean cu cea de cioban. Numărul mare al acestor ciobani transhumați, locurile diferite din care au venit ca și împrăștierea lor în provinciile românești de dincoace de Carpați – Oltenia, Muntenia, Moldova, Dobrogea – a făcut ca ei să fie numiți și altfel decât ungureni, ca: mocani, bârsani, țuțuieni, mărgineni, trocari, ș.a.

În mod similar, cei veniți de peste Dunăre, din Țara Turcească, se numeau sârbi, deși unii dintre ei erau bulgari, dar aceștia din urmă fuseseră sclavizați prin asimilare. Începând din secolul XVIII, odată cu renașterea bulgară, bulgarii se separă de sârbi, revenind la vechiul lor nume, cunoscut de la venirea în Peninsula Balcanică și din timpul celor două țarate. Numele de „sârbi” dat la noi unor sate și mahalala de târguri și orașe explică stabilitatea unor grădinari, negustori și meseriași, veniți de peste Dunăre – cel puțin în cazul Munteniei – și trebuie să admitem că, de fapt, erau bulgari. În cazul poreclei „Sârbu”, ea trebuie considerată ca fiind foarte veche la noi putând fi vorba de românii veniți din Țara Sârbească. Numai grecii și albanezii (arbănași sau arnăuți) veniți tot de peste Dunăre, își păstrau numele țării lor. În sate din județul Dolj, ca Poiana Mare, Băilești – „Sârbi” și Urzicuța, se constată că „sârbii” de la Poiana Mare vorbeau sârbește, în timp ce „sârbii” de la Băilești și Urzicuța vorbeau bulgărește.

23. Secuii. Ca o ironie, spre a justifica – parcă numele său, județul Saac sau Secuieni cum s-a mai numit figurează în Obșteasca catagrafie de la 1838 cu 3 locuitori de neam „secui”, în satul Homorâciu. De asemenea, județul vecin, Prahova figurează cu 5 secui, în satele Podul lui Neag, Coglegiu și Cornu de Jos. Cu greu s-ar putea crede însă că numele județului în cauză vine de la acești secui, mai ales că trei dintre ei erau cârciumari, ceea ce denotă că veniseră odată cu „ungurenii” la sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX. Credem, mai degrabă,

că este vorba de un vechi cuvânt românesc, care a aparținut unui grai în care nu s-a scris și a fost dat uitării. Toponime ca Secu și Secui se întâlnesc în mai toate provinciile românești (Oltenia, Muntenia și Moldova). De altfel, Secuieni înseamnă locuitori ai satului Secui sau Secu..

În mod asemănător, toponime ca Bârca, Cârna, Piscu, Hunia, Obreja, s.a derivă din cuvintele străvechi, a căror semnificație este tot mai cunoscută astăzi. Altfel, Bârca sau Bârca în graiul local vine de la bărc (pădurice, dumbravă), Cârna de la cârnă (amenajare și instalație la vadul de trecere a apelor curgătoare), Piscu de la pisc sau plisc (configurație geografică în formă de „vârf”, pe verticală sau orizontală), Hunia de la hunie (configurație geografică în formă de scobitură), Obreja de la obrejă (creastă de deal).

24. Cumpaniști și breslași. Ruptură și ruptași. În Țara Românească se cunosc breslele – asociații de negustori și meseriași. În secolul XVIII, s-a introdus și noțiunea de „cumpanie” prin intermediul austrieilor. Negustorii și meseriașii plăteau birul separat de ceilalți țărani, după un sistem mai vechi introdus sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, numit ruptură sau „datul cu rupta”, adică plata dărilor deodată (de obicei, de două ori pe an).

25. Patentă și patentari. În perioada regulamentară, negustorii și meseriașii plăteau birul aparte în raport cu birnicii obișnuiți (plugari). Ei primeau din partea Visiteriei o patentă, de unde și numele de patentari. Astfel, patentarii de clasa 1 erau „negustorii care se negutăteau cu amănuntul și aridicata în țară și în afară de țară”, patentari de clasa 2 erau „neguțătorii care se negutăteau cu amănuntul și aridicata în tot coprinul țării”, patentarii de clasa 3 erau „neguțătorii care țineau prăvălie și se negutăteau cu amănuntul în locul sălășluirii”, patentarii de clasa 4 erau „meșterii mari”, din corporație, iar patentari de clasa 5 erau meșterii obișnuiți din corporație (cojocari, boiangii, brutari, cismari, ș.a.).

26. Has. Cuvânt turcesc, care înseamnă domeniu imperial (otoman). La noi, calitatea s-a atribuit în primul rând celor trei raiale de la Dunăre: Brăila, Giurgiu și Turnu. Pe lângă cetățile respective, raialele cuprindeau și un număr de sate românești, cele mai multe aflându-se în

raiaua Brăila (aproape întreg județul Brăila de mai târziu), după care urma raiaua Giurgiu cu 10-12 sate, și în fine, raiaua Turnu numai cu trei sate (Măgurele, Odaia și Gârla Mare). În afară de aceste teritorii, turcii – care în virtutea capitulațiilor dețineau monopolul navigației și al comerțului pe Dunăre – stăpâneau și o fâșie de teren de pe malul stâng al fluviului, nedefinită ca întindere (lățime), denumită tot *has* și atestată în diverse documente ale Țării Românești, unele dintre ele referindu-se la ținuturi îndepărtate de raiale, cum ar fi cele de la Bistreț-Dolj (1816-1819) și Deveselu-Mehedinți (în a doua jumătate a secolului XVIII). În trecut, dar în special în timpul războaielor ruso-austro-turce din secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX, fâșia aceea de teren a dat naștere la tot felul de abuzuri din partea locuitorilor turci, aceștia infiltrându-se în teritoriul vecin al Țării Românești și acaparând ceea ce le convenea: bălți, gârle, măguri, grinduri etc. Și astăzi se mai păstrează în lunca Dunării de la Bistreț toponime ca: Gârla Turcului, Balta Turculețu, Măgura Deliuului. Însuși sultanul, la cererea domnului Țării Românești, a dat poruncă – printr-un *hatiserif* – ca turcii să fie scoși cu forța din teritoriile acaparate în chip *samavolnic*. Situația aceasta va mai dăinui totuși până în anul 1829, când prin pacea de la Adrianopol, rușii impun „*talvegul*” ca graniță cu Țara Turcească, turcii fiind izgoniți peste Dunăre, definitiv și pentru totdeauna. Cu această ocazie au fost desființate și cele trei raiale de pe teritoriul Țării Românești, iar cetățile respective au fost dărâmate. Concepția rusă era că malul stâng al Dunării fusese turcesc și l-au dat cui au vrut. Locuitorii teritoriilor turcești de la noi (raialele) se numeau *haslăi*. În majoritate, ei erau români.

27. Haraci și peșcheș. Cuvinte turcești. Primul era tributul pe care îl plătea în bani Țara Românească după „Capitulații” Porții Otomane. Cuantumul lui a crescut continuu, ceea ce a dus la răzvrățiri și războaie (cazul lui Ioan Vodă cel Viteaz în Moldova și Mihai Viteazul în Țara Românească). Peșcheșul erau darurile (plocioanele) pe care domnul Țării Românești le trimitea la Constantinopol sultanului, rudelor sale și înalților funcționari ai Porții (vizir, pașale, ș.a.) la sărbători și festivități anuale (exemplu: *bairam*). Era atât de mare lăcomia celor care îl primeau încât, uneori, devenea o povară pentru țară mai grea decât haraciul.

28. Onomastică (antroponimie și toponimie). Este știința care se ocupă cu numele de persoane și de locuri. Se subîmparte în antroponimie (nume de persoane) și toponimie (nume de locuri), de unde antroponime și toponime. Până nu demult, prin onomastică se înțelegea numai antroponimia.

29. Câteva cuvinte ieșite din uz.

- arnăut = mercenar albanez
- asidosie = scutire de bir
- bejenar = pribeag, fugar
- catagrafie = recensământ
- catastih (pl. catastișe) = condică, registru
- ceauș = șef al unei cete de slujitori
- cinovnic = funcționar
- diminie = perioadă de două luni
- epistat = administrator de moșie
- ispravnic = dregător domnesc însărcinat cu aducerea la îndeplinire a poruncilor domnești (până în secolul XVIII); cârmuitor de județ (secolul XVIII-XIX)
- isprăvnicel = subaltern al zapciului de plasă
- logofăt = scriitor
- milă = danie domnească (moșii, mori, vămi)
- pomană = v. milă
- pecetluit = act de identitate cu sigiliu și semne individuale
- pârcălab = administrator de sat (devenit primar în 1864)
- răzmeriță = război
- sălășuire = domiciliu
- sudit = supus străin
- tetraminie = perioadă de patru luni
- vătășel = curier (la plasă, sfat sătesc sau primărie)
- vechil = v. epistat
- zapciu = administrator de plasă.

30. Informații referitoare la „străinii” veniți de peste Dunăre sau din Transilvania provenite de la localnici.

a) În v. Bica Aurel (*Monografia orașului Băilești*, 1942); „Azi nu se mai poate vorbi de români și sârbi; toți sunt români. A-i spune cuiva că

este sârb sau bulgar este o insultă. În afară de colonia adusă de Stirbey au mai venit de peste Dunăre și bulgari, care cu timpul s-au contopit și ei cu românii”.

b) Înv. Ilie G. Mitrică (*Monografia comunei Urzicuța*, 1942); „Bulgarii ce-și zic sârbi”.

c) Înv. Barbu S. Dumitru (*Monografia comunei Popoviceni*, 1942); „Bichea și Giuleștii – ciobani veniți din Transilvania”.

d) Înv. Ion S. Georgescu (*Monografia comunei Măceșu de Jos*, 1942); „Măceșul sârbesc, cu mahalaua Bercenilor și Sârbilor”.

e) Înv. Eufrosina St. Popa (*Monografia satului Goicea Mică sau Bărcuța*, 1943); „Locuitorii sunt săteni, bârseni și poenari de la Poiana Mare, sârbi veniți din satul Rudari, Șerbeștii veniți din Moțăței, și Buzatu – argintati și căldărari – veniți din Vlădaia”.

f) Înv. Anton T. Bulacu (*Monografia comunei Bechet*, 1943); „Localitatea a fost înființată în 1830 cu oamenii veniți de peste Dunăre”.

g) Înv. Cerbulescu Aurel (*Monografia satului Mileni-Mehedinți*, 1943); În secolul XVIII jumătatea secolului XIX, granița spre Serbia a fost deschisă și datorită acestui fapt nu este familie să nu aibă rude în Serbia ...în anul 1928, când a înghețat Dunărea, sârbii cu sârboaițele au venit de-a rudele pe la ai lor din străvechime...și s-au dus și săteni din Mileni pe la rudele lor din Serbia. Este un exod de valoare etnică și națională, care încă nu a fost remarcat”.

h) Înv. Nicolaescu I. Paraschiv (*Monografia comunei Poiana Mare*, 1944); „În partea de apus se află sârbii, alcătuind satul Seliștea de la balta Sârbilor. Ei vorbesc și azi sârbește.”.

i) Înv. Vrăjitoru N. Marin (*Monografia comunei Poiana Mare*, 1944); „După spusele unor bătrâni, acești locuitori «sârbi»nu sunt de origine sârbească sau bulgărească cum se crede, ci strămoșii lor, datorită persecuțiilor din timpul domniilor fanariote...ei treceau când pe un mal când pe celălalt. Că știau și limba bulgărească este adevărat”.

Corespondență din anii 1980-1985:

Prof. Albu Florea din Calopăr-Dolj: „Din comuna Calopăr au aparținut și aparțin două sate: Dîlga și Serbia sau Dîlga din Vale. Oficial, aceste sate nu-și mai păstrează numele. Local, da, și-l mai păstrează. Nu mai vorbește nimeni acel grai sud-dunărean. Ultimii vorbitori vorbeau

curent, dar au decedat după primul război mondial. Oficial se știe că sunt bulgari de la Vața. Căsătoriile între români și bulgari au dus la asimilarea totală, ca obiceiuri, credință, port, dansuri, a celor din urmă. Bunicul meu spunea că părinții săi vorbeau curent sârbește , însă foloseau limba în casă numai, când vroiau să nu fie înțeleși de cei din jur. Cred că «sârbii» de la Calopăr nu erau români ce se reîntorceau. Ei erau sârbi, deoarece numele lor era Mladin, Manole.

Vă voi povesti o întâmplare auzită de la tatăl meu și care mi-a întărit credința că locuitorii din Sîrbia sunt «sârbi» cu adevărat. Este vorba despre discuția dintre un tânăr și o femeie în vârstă: «- De unde vii tu, leică? – Costicoviță fusei la vie și pusei gamoviță, oteloviță și blancoviță». Dacă înlăturăm terminația slavă-viță – rămânem cu numele unor soiuri de viță.” (Costică, fusei, la vie și pusei gamă, otel și blanc).

„Mai vorbiți în lucrare despre popularea cu români transilvăneni a unor sate. Acest lucru m-a făcut să înțeleg de ce satul Panaghia sunt multe familii ce se iscălesc Ungureanu.”

· Prof. St. Stoian din Măceșu de Sus: „De la bătrânii din sat: există descendenți ai familiilor cuprinse în tabelul ce mi l-ați trimis și anume: Stamin, Ignat (Ionat), Sârbu, Bojin (Bojină), Bosun. Aceștia sunt de origine sârbă , dar veniți de la Urzicuța și nu de peste Dunăre. S-au stabilit la Măceșu de Jos și în alte comune și ca crescători de vite în bălțile de aici. Niciunul în prezent nu vorbește limba sârbă și nici nu au vorbit. Prin căsătorii a dispărut originea”.

· Prof. Câșlaru I. C-tin, directorul Muzeului Câmpiei Băileștilor a colectat ceramică de nuanță bulgară din satele județului Dolj.

· Actrița Marcela Stoica din Galați (1980) știe că se trage dintr-o familie din Transilvania – Morega – stabilită la Baia de Aramă și că unul din strămoșii ei, care își luase numele de Georgescu, a fost primul primar din Baia de Aramă, la 1864.

1833 martie 17

Înaltul Divan, confirmând doborârea Divanului Judecătoresc în pricina dintre Neagu Iorgangibașa cu fostul mare clucer Nicolae Trăsnea, episcopul spitalului m-rii Colțea, pentru o **cârnă** de pe apa Borcii, luat în arendă de jeluitor împreună cu moșia Călărași, hotărăște:

Fiindcă în vadul unde era acea **cârnă**, la venirea oștilor rusești s-a făcut pod stătător pentru trecerea obuzurilor, spitalul se obligase față de jeluitor care acceptase, să i se facă altă **cârnă** de care să se slujească pe unde va putea pe apa Borcii, jeluitorul nu poate să ceară nici vadul unde e podul, nici despăgubiri.

În consecință, jeluitorul este obligat a restitui spitalului 6125 de lei popriți pentru venitul acelei **cârne**, precum și arenda pe toți anii, altfel spitalul este slobod să arendeze moșia cui va crede.¹

Glosar:

- Câră = strâmb, îndoit, turtit (ex. Strâmbă-lemne)
- Cârni (v. cârmi) = a strâmba, a întoarce.
- Cârniș (v. cârmiș) = loc de întoarcere.
- Câră = 1. creștătură (a cârni via).

2. creștătură într-un mal abrupt de la un vad de trecere și amenajată la bază cu o întăritură (din bârne, pietriș sau fascine) pentru a nu se împotmoli carele.

3. ponton (de acostare), debarcader.

NOTE:

¹ Ms.953, 18, f. 42- 43;Înaltul Divan, dos.14616/1832.

Arh. St. Buc, Înaltul Divan (1831-1847) – Inventar Arhivistic(1958).